

"TAG DU BARE TIL EM, ERIKSEN" OM DET EKSPPLICITTE SUBJEKT I DEN DANSKE IMPERATIVSÆTNING

af

Thomas Hestbæk Andersen & Alexandra Holsting

In this article, we describe and discuss the Danish imperative clause with an explicit Subject. The typical imperative in Danish has no explicit Subject, which is due to both grammatical and communicative reasons. Firstly, the imperative clause does not contain the function Finite which otherwise would demand a Subject. Secondly, there is an overlap between the referent of the Subject in the imperative clause and the receiver of the communication situation, since both can be defined as a unit that makes itself available as a Participant of a Process. The first impression, therefore, is that an explicit Subject does not contribute with any new information in the imperative clause. However, speakers sometimes choose to make the Subject explicit, and in our interpretation this gives the imperative clause an authoritative overtone.

1. Indledning

I denne artikel beskriver vi de grammatiske (især syntaktiske) og betydningmæssige forhold ved brugen af eksplicit Subjekt¹ i imperativ i dansk, dvs. konstruktioner som (1), (2) og (3):

(1) Ajax: Tag **du** bare til EM, Eriksen. (bold.dk)

(2) Kathrine og jeg står og smiler, og tænk så smiler Rasmus Walther Hansen tilbage til os og siger: "Kom **I** bare her hen piger!" (<http://kulturforunge.dk/2009/05/03/anmeldelse-grand-avenue-the-outside/>)

(3) Tag De det bare helt roligt Hr Jensen, som alle andre Præsidenter før ham får han en brat opvågning når den barske hverdag melder sig. (www.artikelcommunity.biz)

Vores teoretiske udgangspunkt er den systemisk-funktionelle lingvistik, dels i form af Fawcetts 'Cardiff grammar' (jf. Butler 2003: 153; se Fawcett 2008 for en introduktion til Cardiff-grammatikken), dels den systemisk-funktionelle variant, som Halliday praktiserer (jf. Halliday & Matthiessen 2004). Vores tilknytning til Cardiff-grammatikken består i, at vi eksplicit opererer med et formlag og et betydningslag inden for det sproglige stratum, der betegnes leksikogrammatik, og at vi betragter forholdet mellem disse lag som ikke-arbitrært; udgangspunktet for beskrivelsen er altid, at en formforskel bevirker en betydningsforskel, og en betydningsforskel reflekteres i en formforskel. Vores tilknytning til den mere udbredte hallidayske variant af den systemisk-funktionelle lingvistik består i, at vi orienterer os i Hallidays fire metafunktioner (ikke i Fawcetts otte), og at vi benytter den danske terminologi, som er udviklet i tilknytning til Hallidays arbejde (jf. Andersen & Smedegaard 2005).

Artiklens afsnit 2-4 består af et interpersonelt og eksperientielt grammatisk signalement af imperativen. Det interpersonelle signalement fokuserer dels på imperativsætningen i forhold til indikativsætningen (indikativsætningen er interessant at tage med i betragtningerne om Subjekt i imperativer, idet det er via indikativen, vi stifter bekendtskab med funktionen Subjekt), dels på hvilke kvaliteter ved imperativen der bevirker, at denne typisk optræder uden Subjekt. I det eksperientielle signalement ser vi på Subjektets mulighed for at fusionere med forskellige typer af Participanter samt på passivmulighederne i imperativ.

I artiklens anden del (afsnit 5) diskuterer vi den betydningsmæssige forskel på imperativsætninger med og uden Subjekt ud fra en præmis om, at en imperativ med Subjekt er det markerede valg i forhold til det umarkerede valg af en imperativ uden Subjekt. Dette

indebærer, at imperativen med Subjekt dækker et mindre anvendelsesområde end imperativen uden Subjekt, men at den til gengæld ekspliciterer en bestemt betydning, der i imperativ uden Subjekt er uekspliciteret. Vi tager her udgangspunkt i såvel tværspørgsprog fremstillinger (Wrail 2005, Aikhenvald 2010) som fremstillinger, der opererer med dansk som objektsprog (primært Christensen 2007 og Hansen & Heltoft 2011). Det sidste afsnit, 6, består af en konklusion på hele artiklen.

2. *Et interpersonelt signalement af imperativen*

I dette afsnit vil vi se nærmere på to aspekter af den interpersonelle grammatiske beskrivelse af imperativen. Først giver vi et signalement af imperativens sætningsledsfunktioner, og dernæst diskuterer vi forholdet mellem Subjekt og Vokativ, idet disse funktioner har et vist betydningsmæssigt sammenfald i imperativen.

2.1. Finitum, Prædikator og Subjekt

I analysen af dansk opererer vi med en grundlæggende opposition mellem imperativ- og indikativsætninger (sidstnævnte kategori omfatter deklarativ og interrogativ samt disses subtyper). De to sætningstyper er defineret formelt, gennem tilstedeværelsen af bestemte sætningsfunktioner; således rummer indikativsætninger funktionen Finitum, der bidrager med et tempusaspekt til sætningen, idet Finitum formes af et finit verbum i præsens eller præteritum, enten som selvstændigt (hjælpe)verbum (4) eller fusioneret med fuldverbet, der i analysen tilskrives en funktion som Prædikator (5):

(4)	Peter
Subjekt	har/havde
Finitum	købt
Prædikator	en bog.
Komplement
(5)	Peter
Subjekt	køber/købte
Finitum/Prædikator		en bog.
Komplement

I imperativsætningen er verbalformen tempusløs (jf. Hansen & Heltoft 2011: 735, 1578); betydningsmæssigt refererer verbalformen til kommunikationssituationen og er dermed bundet til nutiden, mens den angiver realiseringstidspunktet for verbets proces som fremtidigt. Med tanke på ovenstående definition af Finitum som et finit verbum i præsens eller præteritum har imperativens tempusløse verbalform den konsekvens, at vi i imperativen ikke opererer med et Finitum, men udelukkende med en Prædikator:

- (6) Køb en bog.
Prædikator Komplement

I dansk er der en tæt sammenhæng mellem Finitum og Subjekt, hvilket kommer til udtryk ved, at et Subjekt er obligatorisk (om end under særlige omstændigheder eliderbart) i indikativsætningen. Vi kan således om dansk hævde, at et Finitum fordrer et Subjekt (modsat fx tysk, hvor der forekommer indikativsætninger uden Subjekt). Den Finitumløse imperativsætning optræder typisk uden Subjekt (som (6)), men da et Subjekt, som det fremgår af (1)-(3), ikke er udelukket, må det hævdes, at et Subjekt i dansk ikke fordrer et Finitum. Forudsætningen for denne påstand er naturligvis, at der overhovedet er tale om Subjekter i (1)-(3); for dette taler dels Subjekt-kandidaternes (*du, I, De*) kasus (nominativ), dels deres placering umiddelbart efter den første verbalplads, en placering de deler med Subjektet i indikativsætninger:

- (7) Tag du til Spanien i ferien.
Prædikator Subjekt Adjunkt Adjunkt
- (8) I ferien tager du til Spanien.
Adjunkt Finitum/ Prædikator Subjekt Adjunkt
- (9) Tager du til Spanien i ferien?
Finitum/ Prædikator Subjekt Adjunkt Adjunkt

Det kan dermed postuleres, at et Subjekt, om end det er en mulig sætningsdel i imperativ, syntaktisk set er overflødig i denne kontekst, fordi det ikke fordres af et Finitum. Derudover er det betydningsmæssigt overflødig, idet imperativsætningen i forhold til indikativsætningerne er intentionelt præcis. Mens indikativsætningerne – interrogativen i nogen grad, deklarativen i høj grad – har en bred palet af anvendelsesmuligheder, er imperativen begrænset i sin anvendelse, idet den altid har en direktiv funktion. Med Bache & Davidsen-Nielsens ord er der tale om en "unit which instructs the receiver to perform some action" (1997: 99). Det at udføre en handling skal her forstås meget bredt (jf. afsnit 3.1. nedenfor om mulige Participanter i imperativen); det kan formuleres mere abstrakt som følger: Imperativen instruerer modtager om at stille sig til rådighed som en kontekstuel størrelse, der sprogligt lader sig realisere som en Participant for den Proces, som realiseres med imperativsætningen. Denne abstrakte karakteristik er også gældende for Subjektet i såvel indikativ- som i imperativsætninger.

Da imperativen altid er forbundet med den direktive funktion, vil der altid være et (helt eller delvist) sammenfald mellem ytringens modtager og sætningens Subjekt, uanset om dette er eksplicit (som i (1)-(3)) eller underforstået (som i (6)). Som Subjekt i imperativ er derfor kun modtagerbetegnende personlige pronominer mulige, dvs. pronominer i 2. person (*du*, som i (1), *I* som i (2), *De* som i (3)). Dette følger også af, at kun de modsvarende refleksive pronominer (*dig, jer, Dem*) kan optræde som koreferentielle med det underforståede Subjekt, når imperativen implicerer et refleksivt verbum eller en reflektiv konstruktion:

- (10) Forestil **dig** en verden uden religion. (ateisme.wordpress.com/2007/.../forestil-dig-en-verden-uden-religion/)

- (10') *Forestil sig/mig/os en verden uden religion.

(11) Forestil **jer** smålighedens tilbagetog. (<http://politiken.dk/debat/kroniken/ECE1174583/forestil-ger-smaalighedens-tilbagetog>)

(11') *Forestil sig/mig/os smålighedens tilbagetog.

(12) Forestil **Dem** forestillingsevnsens død. (www.henrik-schmidt.dk/tekst/forestil_dem/side.htm)

(12') *Forestil sig/mig/os forestillingsevnsens død.²

Samme forhold illustrerer den såkaldte spørgemarkering (som svarer til Halliday & Matthiessens 'tag' (2004: 112f)), hvori sætningens Subjekt genoptages. Som det fremgår, identificerer spørgemarkeringen imperativens underforståede Subjekt som *du*, *I* eller *De*:

(13) Tag til Spanien i ferien, vil **du / I / De** ikke?

Da der altså i imperativen automatisk foreligger identitet mellem Subjekt og modtager, er ekspliciteringen af Subjektet i denne sætningsstruktur som udgangspunkt unødvendig.

2.2. Subjekt og Vokativ

En lignende identitet mellem modtager og grammatisk funktion ser vi i Vokativen. Grammatisk er forskellen på Subjekt og Vokativ, at Subjektet er en sætningskonstituerende funktion, mens Vokativen står uden for sætningsstrukturen. Vokativens funktion er, uanset hvilken sætningstype den optræder i, klart at udpege, hvem afsender ønsker at placere i modtagerrollen (jf. Hansen & Heltoft 2011: 1137; Wratil 2005: 224f.). Vokativen forekommer såvel i indikativ som i imperativsætninger, og den står typisk initialt eller finalt i sætningen, i talt sprog typisk intonationsmæssigt afgrænset, i skriftsproget typisk afgrænset af komma:

(14) Skal du til EM, Eriksen?
Finitum/Prædikator Subjekt Adjunkt Vokativ

(15) EM starter snart, Eriksen.
Subjekt Finitum/Prædikator Adjunkt Vokativ

I indikativsætninger, der har frit valg af referenten for Subjekt (og ikke som imperativen obligatorisk sammenfald mellem Subjekt og modtager), kan referenten for Vokativ være identisk med referenten for Subjekt (14), men dette behøver ikke være tilfældet (15). I imperativen vil der altid være en (i hvert fald delvis) identitet mellem referenterne for hhv. Subjekt og Vokativ:

(16) Tag du bare til EM, Eriksen.
Prædikator Subjekt Adjunkt Adjunkt Vokativ

Forskellen på Vokativen og Subjektet er, at Subjektet har en fast placering i sætningsstrukturen og er intonationsmæssigt integreret i denne, mens Vokativen har en temmelig fri placering og typisk er intonationsmæssigt desintegreret, idet der er pause før eller efter Vokativen (alt efter om den står sidst eller først), ligesom Vokativen optræder med tryk.

Vokativens funktion er at udpege modtageren i kommunikations-situationen, mens Subjektets rolle er at udpege den størrelse, der stiller sig til rådighed for udførelsen af den Proces, der realiseres som Prædikator. Da denne størrelse i imperativen er identisk med kommunikationssituationens modtager, er det rimeligt at forvente en identitet mellem vokativreferent og subjektsreferent. At en sådan identitet ikke nødvendigvis er fuldstændig, fremgår dog af eksempler som det følgende:

(17) Næ, du din skide kløkketyv, hold du og din advokat lav profil. (debat.tv2.dk/nyhederne/message.jsp?thread=109581&message=631917)

Mens Vokativen her udpeger en enkelt person som modtager, refererer Subjektet til flere personer. Subjektet kan dermed optræde i pluralis, selvom Vokativen kun betegner en enkelt person, jf.:

(17') Næ, du din skide klokketyv, hold I lav profil.

Subjektet, og dermed den størrelse, der skal stille sig til rådighed, betegner her ikke kun referenten for Vokativen, men også en yderligere person. Referenten for Subjektet kan altså dække bredere end blot modtager i kommunikationssituationen. Det omvendte, at referenten for Vokativen kun dækker en delmængde af Subjektets referent, er derimod ikke muligt:

(17'') *Klokketyv og advokat, hold du lav profil.

Wratil (2005: 226) forklarer ovenstående eksemplers betydningsforskelle på Subjekt og Vokativ med, at kravet til Subjektet er, at det skal referere til en eller flere entiteter, der på ytringstidspunktet er underlagt vokativreferentens kontrol i form af magt, autoritet, ansvar eller tillid. I eksempel (17) synes der at være tale om kontrol i kraft af association, men selv denne relativt vage kontrolrelation gør altså, at vokativreferenten kan trække en anden størrelse med sig som Subjekt.

3. Et eksperimentielt signalement af imperativen

I dette afsnit vil vi se nærmere på to aspekter af den eksperimentielle grammatiske beskrivelse af imperativen. Først diskuterer vi, om der er nogen begrænsning på, hvilke Processer der optræder i imperativ, og dermed hvilke Participanter der kan fungere som Subjekt. Dernæst overvejer vi mulighederne for passivkonstruktioner i imperativ.

3.1. Subjektets mulige Participanter

Inden for den systemisk-funktionelle grammatik opereres med et antal forskellige Processer med tilknyttede Participanter. Der ses ikke nogen umiddelbar begrænsning på, hvilke typer af Processer der kan forekomme i imperativ, ligesom mønsteret er, at de Participanter, der i indikativ kan falde sammen med Subjektet, også kan gøre det med imperativens underforståede eller eksplicitte Subjekt (S).

- Det gælder Aktør, Mål og Recipient i den materielle Proces:
 - (18) Kør i bil til Roskilde festivalen. (<http://www.sixt.dk/event/roskilde-festival/?L=5>) (S=Aktør)
 - (19) Bliv slået til plukfisk af Asbjørn Riis (<http://www.mynewsdesk.com/dk/view/pressrelease/bliv-slaet-til-plukfisk-af-asbjorn-riis-og-find-ud-af-hva-for-en-fisk-du-skal-spise-429672>) (S=Mål)
 - (20) Få masser af fremmedsproget litteratur via Nota (www.nota.nu/printpdf/621) (S=Recipient)
- Det gælder Sanser eller Fænomen i den mentale Proces:
 - (21) Tænk på naturen, når du rejser. (<http://www.u-landsnyt.dk/nyhed/01-08-12/t-nk-p-naturen-n-r-du-rejser>) (S=Sanser)
 - (22) Bliv set i mørket. (<http://bonniedyrecenter.dk/bliv-set-i-morket-2>) (S=Fænomen)
- Det gælder Bærer i den relationelle Proces:
 - (23) Vær stille, når læreren taler. ([http://www.ann-berit.dk/6.klasse/aktiviteter/Eksperimentet_6\[1\].pdf](http://www.ann-berit.dk/6.klasse/aktiviteter/Eksperimentet_6[1].pdf)) (S=Bærer)
- Og det gælder Siger og Talemål i den verbale Proces:
 - (24) Fortæl mig noget om apple tv. (<http://dindebat.dk/liv-sjael/802769-fortael-mig-noget-om-apple-tv.html>) (S=Siger)
 - (25) ...så overrask din nærmeste med en af nedenstående gaver, og bliv rost hele julen for din gode smag i bolig-

tilbehør. (septemberblog.dk/julegaver-til-hende-årets-julegaver-2012.html) (S=Talemål)

3.2. Imperativ og passiv

Dansk råder over en fleksivisk passiv (*s*-passiv) og en perifrastisk passiv (*blive*-passiv), her eksemplificeret med indikativiske deklarativsætninger:

- (26) Han overraskes (af hende),
 (27) Han bliver overrasket (af hende)

Forskellen på de to er, at den perifrastiske passiv implicerer en forankring i talesituationen, mens den fleksiviske passiv er uden forankring. Dette forhold uddyber Heltoft & Jakobsen (1996: 203; alle citater herfra) ved at anføre, at den fleksiviske passiv indikerer, at noget er "generally the case according to a norm", mens den perifrastiske passiv fungerer i "simple constative utterances denoting actual events". Med andre ord betegner den fleksiviske passiv ikke nogen "speaker consciousness or intention", mens den perifrastiske passiv betegner "the speaker's prediction and nobody else's"; dette er forskellen mellem Heltoft & Jakobsens eksempler *indledningen skrives til sidst* og *indledningen bliver skrevet til sidst*. Christensen (2007: 101) skelner i forlængelse heraf mellem den non-subjektive *s*-passiv, der fremkalder en normativt-generisk læsning, og den subjektive *blive*-passiv, der fremkalder en deskriptiv læsning.

I imperativen er perifrastisk passiv mulig, men ikke fleksivisk passiv. Vi kan således godt forestille os passivvarianten i (28), mens (29) ikke går på dansk:

- (28) Bliv overrasket, når du får din gave.

- (29) *Overraskes når du får din gave.
 Dette forhold gælder uanset type af Proces:

- (30) Bliv slået til plukfisk af Asbjørn Riis.
 (30') *Slås til plukfisk af Asbjørn Riis.
 (31) Bliv set i mørket.
 (31') *Ses i mørket.

Aage Hansen (1967) opererer kun med én genuin passivform i dansk, nemlig *s*-passiven, og han kan derfor uproblematisk hævde, at imperativ ikke forekommer i passiv, fordi den fordrer en agens som Subjekt. Han anser *blive*-konstruktionen for "en omskrivning \mathcal{O} : et andet udtryk for det passiviske, men formelt en prædikatsætning med *bliver* + et prædikatsled, hvor subjektet er agens for *bliver* og derfor kan bruges i imperativiske udtryk" (1967 III: 35). Vi tilslutter os snarere Christensens forklaring på den manglende fleksiviske passiv i imperativ, nemlig at det er "det non-subjektive indhold deri [der] strider mod det klart subjektive indhold i imperativ" (Christensen 2007: 101). Det er et fundamentalt kendetegn ved imperativen, at den er direkte intentionel med sin opfordrende karakter i forhold til modtager. Denne fundamentale funktion lader sig ikke kombinere med den fleksiviske passivs generaliserende betydning, men fint med den perifrastiske passivs situationsspecifikke.

I afsnit 2.1 anførte vi, at imperativens Subjekt kan fusionere med samme palet af Participanter som indikativens. Dog må der siges at ligge en logisk begrænsning på dette sted, der har at gøre med forskellen på kreative og dispositive Processer. Ved dispositive Processer eksisterer begge participantreferenter forud for den handling, Processen beskriver, mens den kreative Proces implicerer, at den ene participantreferent opstår som følge af Processen. I aktiv vil forskellen være knyttet til komplementreferenten; i *Han portrætterer hende*; *Han kritiserer hende* eksisterer komplementreferenten forud for handlingen, i *Han maler et billede*; *Hun føder et barn* opstår komplementreferenten

som følge af handlingen. Begge typer af Processer er uproblematisk i aktiv i imperativ (*Mal huset; Kritiser hende*). I indikativsætninger i passiv vedrører modsætningen subjektsreferenten, der enten eksisterer forud for handlingen (*Hun bliver portrætteret; Hun bliver kritiseret*) eller er resultatet af denne (*Billedet bliver malet; Barnet bliver født*). Denne type må siges at være problematisk i passiv i imperativ, da Subjekt her falder sammen med modtager, og modtager, for at kunne agere modtager, må eksistere i forvejen. Også på dette felt må man dog regne med sprogbrugernes opfindsomhed:

- (33) Bliv født i september. September er den måned, hvor langt flest af de milliardærer, der selv har skabt deres formue, er født. (www.business.dk/billeder/hvad-skal-der-til-blive-milliardaer#slide-3)

4. Foreløbig sammenfatning

Ud fra et eksperientielt perspektiv er der ikke umiddelbart forskel på indikativ- og imperativsætninger, hvad angår Subjektets mulighed for at fusionere med de forskellige typer af Participanter; dog ligger der en eksperientiel begrænsning i forhold til passivmulighederne. Interpersonelt adskiller de to konstruktionstyper sig ved, at Subjektet er obligatorisk i indikativsætningen, hvor det fordres af Finitum, mens det i den Finitumløse imperativsætning er fakultativt.

Som udgangspunkt bidrager Subjektet heller ikke med nødvendig information, da dets rolle er at præcisere den størrelse, der skal stille sig til rådighed som Participant i Processen, og dette i imperativens tilfælde altid er kommunikationssituationens modtager. Dog kan et Subjekt i 2. person trække andre størrelser med sig under forudsætning af, at der kan antages en kontekstuel kontrolrelation.

I det følgende afsnit vil vi diskutere de funktionelle implikationer af en eksplicitering af Subjektet i imperativsætningen.

5. Imperativsubjektets betydning

Vi har i afsnit 2.1 fremsat en definition af Subjektet, der indebærer, at dette identificerer en størrelse, som stiller sig til rådighed som en Participant for en Proces. Hvor identifikationen af denne størrelse i indikativsætningen er nødvendig, er den som udgangspunkt unødvendig i imperativ, da der her typisk er identitet mellem modtager og Subjekt. Som vi dog fastslog i afsnit 2.2, kan denne identitet i visse tilfælde nøjes med at være delvis, idet subjektsreferenten kan omfatte andre end blot modtager. I sådanne tilfælde er Subjektets identificerende funktion nødvendig for læsningen, da et underforstået Subjekt vil implicere en fuldstændig identitet mellem subjektsreferent og modtager:

- (17) Næ, du din skide kløkketyv, hold du og din advokat lav profil.
 (17') Næ, du din skide kløkketyv, hold lav profil.³

I en lang række tilfælde må den identificerende funktion dog siges at være unødvendig, fx i (1)-(3) hvor der er et fuldstændigt sammenfald mellem modtager, specificeret af en Vokativ, og referenten for Subjektet. Som udgangspunkt er der ikke her noget til hinder for at erstatte imperativsætningen med Subjekt med en imperativsætning uden Subjekt:

- (1') Ajax: Tag bare til EM, Eriksen.
 (2') Kathrine og jeg står og smiler, og tænk så smiler Rasmus Walther Hansen tilbage til os og siger: "Kom bare her hen piger!"

- (3') Tag det bare helt roligt Hr Jensen, som alle andre Præsidenter før ham får han en brat opvågning når den barske hverdag melder sig.

Vores antagelse er, at imperativsætningen med eksplicit Subjekt grundlæggende deler egenskaber med imperativsætningen med underforstået Subjekt, men at det eksplicite Subjekt føjer en yderligere betydning – Aikhenvald taler om en 'overtone' (2010: 6) – til konstruktionen.

Denne hypotese kan formuleres som en markerethedsrelation, således at de to konstruktioner indgår som medlemmer i et paradigme med den ene konstruktion som det umarkerede og den anden som det markerede medlem. Jensen (2012) beskriver denne relation således, at de to medlemmer adskiller sig med henblik på semantisk specifikation og generelle anvendelsesmuligheder. Det markerede medlem har en specifik semantik og begrænsede anvendelsesmuligheder, mens det umarkerede har en mere åben semantik og brede anvendelsesmuligheder. Det indebærer, at det umarkerede medlem kan bruges i samme sammenhænge, hvor det markerede bruges, mens det omvendte ikke er muligt. Jensen gør eksplicit opmærksom på, at markerethed defineres med henvisning til den hhv. brede og snævre semantik og ikke tager udgangspunkt i frekvens, men at en højere hyppighed naturligvis oftest vil være resultatet af den bredere semantik (2012: 85).

Som overordnet karakteristik af imperativen i dansk taler flere fremstillinger om den direkte funktion (Allen et al. 1995: 301; Diderichsen 1946/1968: 125; Aage Hansen 1967: 34). Hansen & Heltoft beskriver imperativens grundfunktion som følger:

Imperativ angiver den talendes ønske om at et propositionelt indhold som involverer modtageren, skal blive sandt. Denne abstrakte indholdsbestemmelse er ramme for flere forskellige typer sproghandlinger. (2011: 732)

Denne definition hviler således på, at afsender har en holdning til propositionens realisering, hvorimod modtagers holdning ikke som udgangspunkt er specificeret. Propositionens realisering kan være i modtagers interesse (*tag en cognac til*), men behøver bestemt ikke at være det (*hold mund*). Vigtigt er det imidlertid at pointere, at interesseforholdet kun med sikkerhed kan fastlægges med udgangspunkt i kommunikationssituationen. Som Hansen (1974/2001: 138) anfører, lader *tag en cognac til* sig umiddelbart tolke som noget, modtager vil finde fornøjelse ved, men hvis afsender er en læge, der ordinerer cognacen som kur, og modtager en afholdende patient, vil tolkningen være en anden. Inddelingen i forskellige subtyper af direktiv betydning (ordre, bøn, opfordring, etc.) hviler således i sidste ende på samspillet mellem eksperientiel betydning og kontekstuelle forhold.

Spørgsmålet om, hvordan et eksplicit Subjekt drejer den grundlæggende direkte betydning i imperativen, har i en engelsksproget kontekst været genstand for en længerevarende diskussion (jf. Aikhenvald 2010). Huddleston fremsatte følgende karakteristik i 1984:

Second person *you* can be overtly present [...] when it is contrastive (*You be wicket-keeper and I'll bowl*) or when there is a somewhat bullying or aggressive tone (*You just watch what you're doing!*). (1984: 360)

Andre forslag har været at se det eksplicite Subjekt som et tegn på utålmodighed eller irritation (jf. Davies 1986: 146f.). Men, som Davies påpeger, kan der også ses eksempler, hvor effekten nærmest synes at være den modsatte, fx *You sit down and put your feet up*:

Here the effect of *you* seems, if anything, to be to make the tone more friendly; rather than expressing irritation or impatience, it seems to add a note of amicable encouragement or comforting reassurance. (1986: 147)

Huddleston modificerer også sit 1984-standpunkt i 2002 og anerkender, at Subjektet kan signalere både utålmodighed og opmuntning (2002: 926). Generelt kan det hævdes, at den utålmodige, irriterede, aggressive, opmuntrende, etc. effekt ikke stammer fra Subjektets tilstedeværelse, men også er til stede i en imperativ med underforstået Subjekt; forskellen bunder dermed snarere i samspillet mellem eksperientiel betydning i sætningen og kontekstuelle forhold. Generelt er vi nok tilbøjelige til at opfatte et direktiv om at passe os selv som aggressivt eller uvenligt og et direktiv om at tage en dejlig kop te som opmuntrende eller venligt. Det er Huddleston da også opmærksom på, og han forsøger at udlede den abstrakte betydning af ekspliciteringen af Subjektet med følgende antagelser:

[P]erhaps [...] the expression of *you* emphasises the speaker's authority. In the aggressive case, the *you* emphasises that I am telling you, not asking you, to do something. In the reassuring case, I assume the position of one who is assured, one who knows best what to do. (Huddleston 2002: 926)

Davies fremsætter en lignende diagnose, nemlig at "the speaker is laying claim to a certain authority over his addressee" (1986: 148); den sproglige hævde af denne autoritet kan indsættes med forskellige formål, afhængigt af om afsender fremsætter en ordre eller kommer med et venligt forslag.

Mens Subjektets funktion i imperativen i engelsk således har været genstand for nogen diskussion, har en sådan været begrænset i den danske kontekst. Hos Allen et al. (1995: 302) bemærkes det fx blot, at et Subjekt kan forekomme i imperativ, men der gives ingen bud på betingelserne eller effekten. Aage Hansen (1967: 36) beskriver Subjektets funktion i imperativen sammen med Vokativens og angiver dels den identificerende betydning, dels en affektiv betydning, som dog ikke uddybes. Og i Christensen & Christensens introduktion til dansk grammatik nævnes Subjekter i imperativer kun *en passant*

med et enkelt eksempel, som tjener til at skelne mellem Vokativ og Subjekt, uden at nogle af funktionerne dog beskrives andet end overordentligt sparsomt (Christensen & Christensen 2009: 225).

Derimod finder vi hos Christensen (2007) og hos Hansen & Heltoft (2011) diskussioner af Subjektets funktion. I begge fremstillinger peges der i retning af, at Subjektet har en disambiguerende funktion i forhold til at specificere imperativens direktive betydning som den ene eller den anden subtype.

Christensen opstiller følgende matrix, der krydser variablene 'ønske' og 'modalfaktor'. Ønsket om realiseringen af et propositionelt indhold kan udgå fra enten afsender eller modtager, og ligeledes kan enten afsender eller modtager være den instans, der gør realiseringen mulig eller nødvendig ("den, hvis (gode) vilje er nødvendig for at imperativens indhold bliver virkeliggjort" (2007: 98) – denne funktion må ikke forveksles med Subjektet, der i alle tilfælde vil være identisk med modtager):

		MODALFAKTOR	
		afsender	modtager
ØNSKE	afsender	<i>ordre</i> <i>forbud</i>	<i>bøn</i> <i>opfordring</i>
	modtager	<i>tilladelse</i> <i>tilbud</i>	<i>opskrift</i> <i>råd</i> <i>tilskyndelse</i>

(Figur fra Christensen 2007: 98)

Således er det fx ved en ordre afsender, der sætter sin vilje igennem og gør indholdet nødvendigt, mens det ved en bøn er modtager,

der afgør, om bønnerne opfyldes eller ej. I begge tilfælde udgår ønsket om en realisering dog fra afsender.

Christensens opfattelse er, at et eksplicit Subjekt i imperativen fastlægger imperativen i en subtype, idet den tilskriver den en tilskyndelsesfunktion, enten som en tilladelse, hvor modtageren handler i overensstemmelse sit eget udtrykte ønske, eller en tilskyndelse, hvor modtager ikke har givet udtryk for et ønske, men hvor afsender skønner at handlingen vil være til modtagers fordel.

Det ser[...] – ikke overraskende – ud til at imperativ med subjekt er udelukket fra feltet med ordrer. Når modtager ekspliciteres pronominalt i imperativen, har det tilsyneladende den effekt at sagforholdet fremstilles som positivt for modtager. (Christensen 2007: 99)

Hansen & Heltoft er grundlæggende på linje med denne opfattelse:

Et subjekt i 2. person fastlåser imperativ til betydningerne opfordring og tilladelse, dvs. til regulative funktioner hvor modtageren skal udføre handlingen og kan forudsættes at være interesseret i dens udførelse. (2011: 732)

Denne tolkning af Subjektets funktion må vi erklære os uenige i. Som ovenfor anført baserer tolkningen af, hvorvidt en handling er til modtagers fordel eller ej, sig på sætningens eksperientielle betydning i relation til den kontekst, hvori sætningen ytres. Som nedenstående eksempler (34)-(39) viser, kan et eksplicit Subjekt også optræde i sætninger, hvis eksperientielle betydning, næsten uanset kontekst, dårligt kan anskues som positive tilskyndelser – fx vil en opfordring om at feje for egen dør (som i (36)) kræve en overordentlig særlig kontekst for at kunne tolkes positivt:

(34) @Zlatan: Tag du nu bare hjem hvor du hører hjemme, i

Uzbekistan! www.nordjyske.dk/nyheder/grey-provokerede-pirat.../4/1513

- (35) Tag du nu selv konsekvensen, – er man sig selv nærmest, skal man ikke melde sig i et fagforbund!! blog.krifa.dk/2011/01/dit-kontingent-i-2011.html
- (36) Tag du nu lige og fej foran din egen dør! gaffa.dk/nyhed/36443
- (37) Jaja. Gå du nu ud i køkkenet og lav mig en sandwich. [da-dk.facebook.com/pages/...Gå-du-nu.../307571415939663?...](https://www.facebook.com/pages/...Gå-du-nu.../307571415939663?...)
- (38) Nu har du slet ikke stillet mig et spørgsmål så hold du nu dine forsmåede personangreb for dig selv. www.version2.dk/.../windows-8s-app-butik-runder-2000-apps-er-det...
- (39) Næh Karen [Jespersen, daværende velfærdsminister], lad du os om at klare vort familie- og privatliv, ved at tilrettelægge det efter vort eget livsmønster i de enkelte familier og uden uønsket indblanding!!! (http://www.avisen.dk/blogs/jorgmour/politikerlede-og-kuvoesepolitik_13824.aspx)

Hvorvidt sådanne eksempler kan falde inden for Christensens tilskyndelser, afhænger naturligvis af, hvordan vi skal forstå det forhold, at noget er til modtagers fordel, selvom modtager ikke har ytret ønske om, at det skal ske. Umiddelbart virker tilskyndelse dog ikke som en rimelig tolkning af eksemplerne, der snarere synes at have karakter af ordrer.

Vi er således utilbøjelige til at betragte Subjektets funktion som i første række en specifikation af, hvilken subtype imperativsætningen realiserer. Snarere mener vi, at de danske konstruktioner her kan tolkes på samme måde som Davies (1986) og Huddleston (2002)

tolker de engelske – at et eksplicit Subjekt fra afsenders side er et signal om autoritet i forhold til modtager. At denne autoritet ikke behøver bunde i faktiske magtforhold, ses i (39); her er afsender en almindelig vælger, og modtager er velfærdsministeren, og der er næppe tale om, at reelle magtforhold kan retfærdiggøre den autoritative formulering. Men formuleringen signalerer denne autoritet, og idet den formuleres på en blog om politikerlede, underbygges afsenders autoritet.

Vores revidering af Christensens beskrivelse af Subjektet kan stadig forklare, hvorfor Subjektet ikke kan forekomme i en bøn eller i en opskrift eller instruktion (jf. Christensen 2007: 99). Som Christensen anfører, er opskriften og instruktionen uden specifik modtager, og præmissen for en bøn er netop, at modtager er afsender overlegen.

6. Sammenfatning

I det indledende afsnit karakteriserede vi Subjektet som den størrelse, der stiller sig til rådighed for udførelsen af den Proces, der realiseres af sætningens Prædikator. Denne karakteristik gælder såvel indikativsætningens som imperativsætningens Subjekt. I tilfældet med imperativsætningen er subjektsreferenten helt eller delvist identisk med kommunikationssituationens modtager.

På det mest abstrakte plan kan det eksplicite Subjekt i imperativen siges at have en udpegende funktion. Denne funktion kan tjene til identifikation i de tilfælde hvor Subjektet har andre referenter end modtager (jf. eks. (17)).

Udpegningen kan dog også være afsenders måde at signalere reel eller påtaget autoritet i forhold til modtager på. Denne autoritet kan komme til udtryk i såvel ordrer som tilladelser og opfordringer, så længe afsenderautoritet er forenelig med den pågældende subtype. Det gælder både, når Ajax tillader Christian Eriksen at tage til EM

(1), og når den vrede vælger beder velfærdsministeren passe sig selv (39).

*Institut for Sprog og kommunikation
Syddansk Universitet
Campusvej 55
DK – 5230 Odense M*

Noter

1. I overensstemmelse med traditionen inden for systemisk-funktionel lingvistik, skrives alle sætningsfunktioner med stort, fx Subjekt, Finitum, Proces, Aktør, Thema og Rhema, mens betydninger (semantiske betegnelser) skrives med småt.
2. Der er ikke i dansk sprogbeskrivelse tradition for at operere med andet end imperativer i 2. person (Hansen 1974/2001, Allen et al. 1995, Hansen & Heltoft 2011). Antagelsen af imperativer i 1. og 3. person ses dog ofte i beskrivelser af engelsk (fx Davies 1986: 137f.) og i tværsproglige studier (Aikhenvald 2010: 205, Wratil 2005: 226). I engelsk anses konstruktioner som (a) og (b) for imperativer 1. person:
 - (a) Let me do the dishes.
 - (b) Let's go to the theatre.
3. Imperativen i 3. person er typen, der ses i (c) og (d):
 - (c) Someone go and tell her.
 - (d) You make the dinner and John do the washing up.
 Konstruktioner som disse behandles generelt ikke i den danske litteratur; Diderichsen (1919/46/1968: 175) har dog et paralleleksempel til (d):
 - (e) Tag Jørgen en spade og Peter en rive og kom I så her og hjælp mig! (Diderichsen selv betragter dog ikke *Jørgen* og *Peter* som Subjekter, men som Vokativer); Aage Hansen (1967: 36) anfører også et eksempel med Subjekt i 3. person:
 - (f) Læg Fruen sig op på Chaiselonguen.

Hansen anser dog ikke *Fruen* som Subjekt, men "som apposition til det ikke-udtrykte subjekt" (1967: 36). Her kan reflexivpronominet *sig* dog under alle omstændigheder bruges som argument for at betragte konstruktionen som imperativ i 3. person.

3. Også i andre sammenhænge kan ekspliciteringen af Subjektet siges at have en nødvendig identificerende funktion, nemlig i tilfælde, hvor der nok er fuldstændig identitet mellem subjektsreferent og modtager, men hvor der ikke er fuldstændigt sammenfald mellem tilhørere til en ytring og den intenderede modtager af denne:

(g) Kom du herhen, mens de andre bliver stående.

Denne identificerende funktion kan også varetages af en Vokativ:

(h) Kom herhen, Emil, mens de andre bliver stående.

I ovenstående er Vokativen formodentlig en mere effektiv måde at identificere den intenderede modtager på end Subjektet, der vil kræve yderligere brug af nonverbale ressourcer.

Litteratur

- Allen, Robin, Philip Holmes & Tom Lundskær-Nielsen. 1995. Danish. A Comprehensive Grammar. London & New York: Routledge.
- Andersen, Thomas Hestbæk & Flemming Smedegaard. 2005. Hvad er meningen? Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Aikhenvald, Alexandra Y. 2010. Imperatives and Commands. Oxford: Oxford University Press.
- Bache, Carl & Niels Davidsen-Nielsen. 1997. Mastering English: An Advanced Grammar for Non-Native and Native Speakers. Berlin & New York: Mouton de Gruyter.
- Butler, Christopher S. 2003. Structure and Function. A Guide to Three Major Structural-Functional Theories. Philadelphia & Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Christensen, Robert Zola & Lisa Christensen. 2009. Dansk Grammatik. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Christensen, Tanya. 2007. Hyperparadigmer. En undersøgelse af paradigmatiske samspil i danske modussystemer. http://rudar.ruc.dk:8080/bitstream/1800/2993/1/Afhandling_som_bog%5b2%5d.pdf

- Davies, Eirlys. 1986. The English Imperatives. London, Sydney & Dover, N.H.: Croom Helm.
- Diderichsen, Paul. Elementær Dansk Grammatik. 1946/1968. København: Gyldendal.
- Fawcett, Robin P. 2008. Invitation to Systemic Functional Linguistics through the Cardiff Grammar. London & Oakville, Conn.: Equinox.
- Halliday, Michael A.K. & Christian M.I.M. Matthiessen. 2004. An Introduction to Functional Grammar (3d ed.). London: Arnold.
- Hansen, Erik. 1974/2001. Imperativ. I H.G. Jacobsen & H. Jørgensen (red.) Glæden ved Grammatik. København: Hans Reitzels Forlag. 135-141.
- Hansen, Erik & Lars Heltoft. 2011. Grammatik over det Danske Sprog I-III. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Hansen, Aage. 1967. Moderne Dansk I-III. København: Grafisk Forlag.
- Huddleston, Rodney. 1984. Introduction to the Grammar of English. Cambridge, London, New York, New Rochelle, Melbourne & Sydney: Cambridge University Press.
- Huddleston, Rodney. 2002. Clause type and illocutionary force. I R. Huddleston & G.K. Pullum (red.) The Cambridge grammar of the English language. Cambridge: Cambridge University Press. 851-945.
- Jensen, Eva S. 2012. At have eller ikke have. Trykfordeling i sætninger med *har* og negation. I C. Bache, A. Holsting & U.K. Nissen (red.) Ny forskning i grammatik 19. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Wratisl, Melani. 2005. Die Syntax des Imperativs. Eine strukturelle Analyse zum Westgermanischen und Romanischen. Berlin: Akademie Verlag.

